

De schromelijke onbevoegdheid van de NSB

Het laatste geschrift van Titus Brandsma

“Waarom verzet zich het Nederlandsche volk, met name het katholieke volksdeel, tegen de N.S.B.?” Deze vraag werd in Januari 1942 aan pater Titus Brandsma in de strafgevangenis van Scheveningen door Duitse autoriteiten gesteld. Zijn antwoord hierop was gewaagd en leidde zelfs tot zijn dood. Toch kon zijn betoog zijn katholieke én Nederlandse lezerspubliek niet onverschillig laten.

Isaure Vorstman

Anno Sjoerd Brandsma (1881-1942), die na zijn intrede bij de karmelieten de kloosternaam “Titus” aannam, had zich al in de jaren dertig continu verzet tegen de steeds groter wordende invloed van de NSB in de Nederlandse maatschappij. Het Nederlandse episcopaat sloot zich bij deze bezorgdheid aan, en in 1935 werd het lidmaatschap van katholieken aan de NSB door de bisschoppen verboden.

Bij het uitbreken van de oorlog hield Titus stand in zijn verzet. Naast zijn rol als Rector Magnificus aan de universiteit in Nijmegen werkte hij als geestelijke adviseur voor

Zo geschiedde. Nog geen maand later liet de Duitse *Sicherheitsdienst* Titus arresteren en afvoeren naar “het Oranjehotel,” de strafgevangenis in Scheveningen. Daar werd Titus ondervraagd over zijn verzet. Vanuit zijn cel schreef hij dit antwoord op de vraag van de Duitse bezetter: “Waarom verzet zich het Nederlandsche volk, met name het katholieke volksdeel, tegen de N.S.B.? Allereerst om het anti-nationaal karakter van haar ontstaan en groei.” Deze uitspraak is gewaagd, maar Titus licht zijn punten tot in de details toe, beginnend met een uitleg over de ontwikkeling van het nationaalsocialisme in Duitsland. Die had volgens hem haar oorsprong in een diepe economische en maatschappelijke crisis, die zich ontwikkelde tot een politieke beweging. Vanuit een filosofische grondslag (“*neo-Hegeliaansch*”) ontwikkelde deze beweging een ideologie met als essentie de superioriteit van het Germaanse ras. Deze ideologie, benadrukt Titus, heeft een anti-religieus karakter.

Geloofsvrijheid

Vele Duitse katholieken, verblind door de grootse belofes van de nationaal-socialisten, waren niet bij machte het gevaar te zien van

de nationalistische gedachte en bestond een wellicht niet voldoende gewettigd optimisme omtrent de anti-katholieke tendenzen en consequenties dezer nationalistische beweging,” aldus Titus.

Daarbij past het beleid van de Duitse nationaalsocialisten, die door de NSB “op zeer stromperige en kinderlijke wijze” klakkeloos is overgenomen, helemaal niet bij “den eigen Nederlandschen volksgeest en de geheel andere historische ontwikkeling van vele instellingen in Nederland.” Door aan te nemen dat

de zorgen in Duitsland en Nederland precies dezelfde zijn, drukt de NSB op Nederland aldus “een Duitsch, on-Nederlandsch stempel.” In een tijd waarin de NSB Nederlanders juist ervan probeerde te overtuigen dat het nazisme een natuurlijk deel is van de Nederlandse identiteit, is een degelijke uitspraak zowel brutaal als illegaal.

Maar Titus gaat nog verder: hij bekritiseert de leden van de NSB “om de verregaande aanmatiging en de schromelijke onbevoegdheid van zeer vele personen, die als leidende krachten in deze beweging om steeds meer verantwoordelijke posten van politieke en maatschappelijke invloed optreden.” Dit klinkt, voor de moderne lezer, misschien complex, maar zijn boodschap is heel simpel: er zijn, op het moment dat hij schrijft, niet voldoende NSB-leden in Nederland om de hele Nederlandse samenleving naar hun ideaal te kunnen hervormen.

Daarbij schrikt Titus er niet voor terug om te stellen dat vele NSB-leden *schromelijk*, oftewel *zeer* onbevoegd zijn. Hij stelt dat de weinige NSB-leden die wél enigszins talent hebben in beleid en leiderschap van alles tegelijk moeten doen om het stuur niet kwijt te raken. Ten eerste, stelt Titus, is dit een recept voor bestuurlijke instabiliteit, die niet lang kan standhouden. Ten tweede zien Nederlanders wel degelijk dat er met hun belangen wordt gespeeld. Dit brengt Titus naar zijn laatste punt, waarin hij zich richt op het overgrote Nederlandse volksdeel dat zich níet tegen de NSB verzet. Het Nederlandse verzet, erkent Titus in zijn brief, is maar een klein deel van de Nederlandse samenleving. Dit komt omdat Nederlanders van nature veel waarde hechten aan “orde en rust, erkenning van gezag en wetten.” Deze volksaard maakt volgens Titus dat velen zich niet tegen de NSB verzetten, hoewel ze zich wel degelijk realiseren dat er iets niet klopt.

Maar hoe is dit eigenlijk mogelijk, gezien de vaderlandse geschiedenis? Die is, aldus Titus, “in eerste instantie de worsteling van het Nederlandsche volk om zijn vrijheid.” Zich schikken in een systeem dat de vrijheid en soevereiniteit van de

Nederlanders wegneemt, is verraad aan de ontstaansgeschiedenis van het Nederlandse volk. Dit laatste punt heeft iets ontzettend verdrietigs: hoewel Titus tweederde van zijn betoog wijdt aan het beschrijven van hoe zowel het katholicisme als het Nederlands-zijn niet te verzoenen is met het nationaalsocialisme, erkent hij ook dat hij tot een minderheidsgroep behoort die daar iets over durft te zeggen.

Tot de dood en daarna

Het betoog van Titus kostte hem zijn leven. In maart werd hij naar kamp Amersfoort doorgestuurd, waaruit hij in mei naar het concentratiekamp Dachau werd gedeporteerd. Daar werd hij op 26 juli vermoord door een kamparts, die hem na een reeks medische experimenten een dodelijke injectie toedient. Na zijn dood werd zijn betoog door

het Nederlandse verzet in brochures geprint en verspreid. Dit is geen toeval. Titus, die zich zijn leven lang inzette voor de emancipatie van katholieken in de Nederlandse academie, journalistiek, en onderwijs, was ook lid van een tal van seculiere organisaties, waaronder het Comité van Waakzaamheid van anti-nationaalsocialistische Intellectuelen, die vanaf 1936 Nederlanders waarschuwden voor de gevaren van het nationaalsocialisme. Titus was zich als geen ander bewust van de tijdsgeest van de gehele Nederlandse maatschappij, en niet slechts het katholieke volksdeel.

Niet onverschillig

Het standpunt waar hij zijn betoog op baseert heeft iets ontzettend

radicaals: iets dat onverenigbaar is met de Nederlandse samenleving kan in Nederland ook geen toekomst hebben. Dit communiceert Titus met een diep gewortelde liefde voor zowel zijn vaderland als voor zijn geloof. Dat kon zijn katholieke én Nederlandse lezerspubliek niet onverschillig laten.

Ook wij moeten niet onverschillig blijven. Uit een onderzoek van Claims Conference bleek eind januari van dit jaar dat 54 procent van de 2000 Nederlandse ondervraagden geloven dat de Holocaust een mythe is, of dat het aantal vermoorde joden in de Holocaust overdreven wordt. Deze trieste statistiek is nauwelijks verrassend. Het Nederland van nu is besmet met het alomtegenwoordig en massaal geproduceerde *fake news* en de daarbijbehorende extreem-rechtse propaganda, *conspiracy*

theories en politieke idealen die op de een of andere manier de hoogste kringen van het Nederlandse politieke systeem hebben mogen bereiken.

Ten aanzien van deze alarmerende constatering, kunnen wij onze schouders opheffen, en zeggen dat het in ieder geval niet aan ons ligt. Wij stemmen immers niet op extreem-rechtse partijen. Wij weten wat *fake news* is. Maar is dat voldoende? Zijn we daarmee voldoende Nederlander?

Voor Titus Brandsma was het niet genoeg.

Isaure Vorstman studeert Europese geschiedenis aan de University of Toronto.

‘Nederlanders hechten van nature veel waarde aan orde, rust en erkenning van gezag en wetten.’

de katholieke journalistenkring in Nederland. Van de Utrechtse aartsbisschop Jan de Jong kreeg Titus eind 1941 daarom de opdracht om de directies van alle katholieke dagbladen in Nederland te bezoeken, en hen allen te informeren dat het opnemen van NSB-advertenties in katholieke media door het episcopaat ten strengste verboden was.

deze nieuwe politieke beweging voor hun eigen geloofsvrijheid. Titus vergelijkt deze naïviteit met de Nederlandse katholieken die zich in de zeventiende eeuw bij de anti-katholieke Willem van Oranje aansloten, zich niet realiserend dat in de Republiek de geloofsvrijheid van katholieken wel degelijk beperkt zou worden: “Ook bij hen domineerde